

Književnost

France Bevk: **Legende**. — Nova založba, 1939. Str. 164.

Že nekaj let sem je pisatelj France Bevk priobčeval svoje legende po slovenskih revijah (*Dom in svet*, *Mladika*) ter je bilo že dalj časa kazno, da mu pod roko zori zbirka legendarnih motivov. Za letošnjo veliko noč je zbral te svoje motive v lepo zbirko, ki jo je preprosto naslovil samo »*Legende*« in v katero je povezal devet tovrstnih črtic: Marija z Robidja, Peta zapoved, Češnja, Pobožni zidar, Bogati mlinar, Poslednja tolažba, Marija in razbojnik, Božja martra in Pevec Gruje. S to zbirko je Bevk v svoje literarno ustvarjanje vnesel nov zvok, novo motivnost ter dal slovenskemu občinstvu enotno urejeno, deloma psihološko utemeljeno zbirko slovenskih modernih legend, kakor je bila morda samo še Mrzelova »*Bog v Trbovljah*«, ki pa je pognala iz drugačnih — socialnih — in ne religioznih osnov.

Marsikomu morda ne bo šlo v sklad, da je Bevk, pisatelj na videz naturalističnega dojemanja sveta, napisal zbirko legendarne romantičnosti, vso prežeto religiozne odpovedi svetu in življenju v prisposodbi pevca Gruja, o katerem pravi: »Prehodil je bil vso dolgo, trnjevo pot pevca, iz notranje radosti in bolečine skozi bedo in krivice sveta do češčenja božjega in razmišljanja o smrti in večnosti.« Marsikdo, ki bo primerjal dela Jereba in te legende, bo morda posumil v prirodno notranjo zvezo, toda kdor natančneje pozna Bevkovo delo, bo takoj vedel, da je pot v legende popolnoma organska in je v zvezi z njegovim celotnim delom.

Saj je vsa Bevkova pisateljska moč izšla iz odpora proti svetu: Bevk je pisatelj tragike življenja, nesrečnega nerazumevanja v zakonu, trpljenj in ubojev, strasti, ki izbruhnejo v plamenu in puste na koncu žalosten pepel, ki tli samo še v toliko, v kolikor še vest ni prišla do svojega miru v Bogu,

katerega najde navadno na dnu pogorišča. Trenje življenja z vestjo — in zadnja zmaguje nad življenjem — je notranja sila Bevkove inspiracije. Zato je vsa njegova tvorba globoko etična kljub naturalističnemu videzu. Bevk se nikdar ni izgubljal v materializmu, temveč je njegova čutnost bila vedno grajena na duhu, išoč ravnovesja v ječi življenja, strasti in duše. To ga označuje za psihološkega realista, ki pa ga je prav želja po čim večji sproščenosti strasti in domišljija vodila v romantiko okolja in časa, v starodavnost dobe na meji poganstva in krščanstva, v čas srednjeveških apokaliptičnih grozot, v mitologijo na eni strani (Triglav, Kresna noč...) in pravljичnost na drugi. In prav v zadnjih letih je napisal več pravljичnih zbirk, ki so predhodnice njegovih legend, kajti od pravljič v legendarnost ni niti en korak, samo da mitologija in praznoverje dobita trdno ozadje sklenjenega krščanskega religioznega nazora. Tako dobi pravljичnost samo krščanske simbole in krščanski smisel po uravnovesju zemskega in svetega, greha in zadoščenja ter odpuščanja. V pravljici zmaguje Dobro, v legendi Sveto, oboje pa s pomočjo čudežev, nadzemskih možnosti, ki sodelujejo pri preoblikovanju notranje človeške podobe.

Bevk je tako iz svojega dualizma nagonov in vesti kot etični psihološki realist prešel v pravljичno nasprotje dobrega in zlega, iz njega pa v legendarno nasprotje greha in svetosti. Življenje, ki ga je doslej pojmoval tragično, zdaj pojmuje kot grešno in mu pomeni željo po gizdavosti in bogastvu (Marija z Robidja), tiranstvo in zunanjo pobožnost (Češnja, Pobožni zidar), zakonito ubijanje (Peta zapoved), razbojništvo (Marija in razbojnik), razuzdanstvo (Božja martra), nesrečo (Poslednja tolažba) in svetno ljubezen, ki vodi v razočaranje (Pevce Gruje). Vse to pa vodi v trpljenje, ki je delež greha in pokora za očiščenje. Nasprotje temu pa je vse ono, kar vodi v dobroto k bližnjemu in skrb za dušo in večnost: odpoved življenju zaradi Boga in Marije in svetnikov, očiščenje strasti, vdanost v božji red, pomoč bližnjemu zaradi Boga in popolna zadostitev za žalitev božjo. Njegova težnja po etičnem človeku je dobila religiozen prizvok: če je prej hodil do Boga v spirali vrtajočega psihologizma na samo dno človeških strasti, se je zdaj potopil v svet milosti, ki s čudežnim posegom od vrha doli razodeva človeku božjo voljo, da po njej pride iz teme življenja v božjo luč. In tak svet je ustvarjen že v ljudskem pojmovanju legend, v katerega posegajo Bog in Marija in svetniki dejansko v duhovno korist človeka. Če prejšnja ekspresionistična doba ni mogla prenesti nikakršnih poosebljenj nadnaravnih sil, ker je bila preveč gotska, demonsko osebnostna in skoraj panteistično duhovna, je religioznost naših dni zopet realnejša, kolektivnejša, otipljivejša, dovzetnejša za legendarnost. Pisatelji, ki so v naturalizmu ohranili živo duhovnost in religioznost, zdaj gledajo na svet nekako z baročnimi očmi konkretnega dualizma: kot na borbo hudiča in Boga in svetnikov božjih. In v takih dobah, ki so se motale iz ovir naturalizma in skepticizma, je legenda bila vedno najpristnejši izraz časa. In za današnji čas imajo tako Bevkove legende tudi zanimiv sodoben akcent, podobno kakor Papinijeve »Legende o trpljenju«.

Bevk je svoje legende lokaliziral v slovensko pokrajino ob Tolminu (Marija z Robidja), ob solkanski grad (Češnja), na Vipavsko (Pobožni zidar),

na Notranjsko (Bogati mlinar), v Idrijo (Poslednja tolažba), v Čedad (Marija in razbojnik) ter v Istro (Pevce Gruje). Samo dve legendi visita v vsesplošnem legendarnem ozračju (Božja martra, Peta zapoved). Tako je s svojimi legendami zajel velik del slovenskega ozemlja, kot je že v tradiciji naše narodne legende (na pr. Zakaj ni vode na Krasu) in kar ni novost tudi v našem modernem slovstvu (Pregelj, Mrzel). Sicer pa to pokrajinsko okolje ni podano s posebno regionalistično podrobnostjo in barvitostjo — v pomanjkanju takih nazornosti trpe tudi druge Bevkove povesti, najbolj še beneškoslovenske — ter mu večkrat zadostuje za označbo samo ime pokrajine. Vse pa so postavljene v preteklost, v religiozni svet srednjega veka, kakor ga je odkrivala svoj čas romantika in ki z Bevkovim delom zopet stopa v slovensko sodobno pripovedništvo.

Toda v to starodavnost je vključena živa sodobna socialna in religiozna problematika ter so kljub časovni odmaknjenosti pisane te legende za naš čas. Za naš čas, ki daje prednost bogastvu in gizdavosti proti skromni Marijini službi (Marija z Robidja), ki trpi socialno tiranstvo, ugonablja podložnika in se hoče odkupiti pred strogo sodbo z zunanjo hlinjenostjo pobožnosti, dočim pokora mora priti iz dna prenovljenega srca (Češnja); za naš čas, ki ubija po zakonu in ukazu in s smrtjo kaznuje v imenu discipline tiste, ki slede Kristusovi zapovedi: Ne ubijaj! (Peta zapoved); ki se ponaša z zidanjem božjih svetišč v kamenju in zunanji veličini, ne zaveda pa se, da z vsakim dobrim delom sočloveku postavljamo svetišče božje (Pobožni zidar); za naš čas, ki v bogastvu pozablja na človeka v bedi in na Boga, ki edini daje rast našemu bogastvu in naši sreči (Bogati mlinar); ki v poslednji uri še ves visi na življenju in ne misli na srečno smrt, katere zaščitnica je sv. Barbara (Poslednja tolažba); ki ne ljubi svojih sovražnikov, da bi jih z dobroto pripeljal na dobro pot (Marija in razbojnik); na naš čas, ki ne vidi, da z razuzdanostjo podaljšuje vnovič muke Kristusove (Božja martra) in da je pesem religioznemu idealu globlja in popolnejša kot trubadurstvo svetni ljubezni in poziv k socialnemu upor, ker je izvor in zadnje zatočišče izmučenemu človeškemu srcu (Pevce Gruje).

To je smisel teh legend, obrnjen za današnji čas, toda zajet v podobah preteklosti. Bralec ne ve, kateri podobi bi dal prednost, tako so vse kot iz enega kova, pisane preprosto, z bogato domišljijo, barvitostjo, z globoko psihologijo, polnokrvno, s čustvenostjo, notranjo ekonomijo ter idejno simetrijo. Motita me samo zadnji dve vrstici »Božje martre«. »Bogati mlinar« pa je vzet po narodni pesmi. Izmed vseh pa se dviga poleg zadnje o pevcu Gruji svojevrstna »Poslednja tolažba«, ki se bistveno loči od drugih in je najbolj mistična, tako da je človek, ki ni zrastel iz katolištva in ni v njem, ne more niti estetsko dojeti. Je to ponazorjena prošnja k sveti Barbari za srečno zadnjo uro, ko se v idrijskem rudniku zasuje rov in drhte ljudje pred smrtjo — podobno kot v Morcinkovi noveli »Vera« (v knjigi prevodov: Človečanstvo), a bralec pričakuje čudežne rešitve, toda dvigne se le sv. Barbara z oltarja in obhaja umirajoče s sv. Rešnjim Telesom... Ta rešitev pa je v katoliški resničnosti večja in bolj čudovita kot rešitev od telesne smrti. In nedvomno je tudi ta legenda najmočnejša v knjigi in bo ostala resnično zgled moderne slovenske

legende, ki se lahko razlaga tudi simbolno ali psihološko kot »obhajilo hrepenenja«.

France Bevk je s svojimi »Legendami« dal Slovencem knjigo, ki bo ostala s trajno vrednostjo v slovenskem slovstvu. Pa tudi v Bevkovi tvornosti pomenja svojevrsten plod, sicer ne presenetljiv, temveč organski ter je eden izmed viškov njegove umetnosti. Obenem pa je prelep spomenik slovenskemu ljudskemu čustvovanju in verovanju. Z njo se je sodobna »visoka umetnost« vsa sklonila k ljudstvu in pognala iz njega ven kot z visoko umetnostjo požlahtnjen domači cvet.

Tine Debeljak.

Dr. iur. & phil. Josip Žontar, Zgodovina mesta Kranja. Izdalo Muzejsko društvo za Slovenijo 1939. — 530 strani, 164 slik in risb ter dva zemljevida v prilogi, 15 risb v besedilu.

Pred nami je knjiga, okusna po opremi, a še neprimerno bogatejša po svoji vsebini — knjiga, na katero je gorenjska metropola lahko upravičeno ponosna. Kranj si lahko čestita, da je dobil svojo zgodovino mojstrsko opisano in da ga v tem oziru nobeno mesto v Sloveniji ne doseza. Že pokojni zgodovinar dekan Anton Koblar je začel zbirati gradivo za zgodovino Kranja. Smrt mu je iztrgala pero iz rok. Ogromnega dela se je pogumno lotil z brezprimerno vztrajnostjo in marljivostjo profesor kranjske gimnazije dr. Josip Žontar, ki je kot zgodovinar in pravnik svojo nalogo sijajno opravil. Pridobil je univ. prof. dr. V. Schmida, da je napisal arheološki uvod, ter univ. prof. dr. Fr. Steleta, ki je obdelal poglavja iz umetnostnozgodovinskega področja.

Skromen naslov dela ne daje slutiti, koliko bogastva je zbranega na teh 530 straneh. Knjige s podobnimi naslovi so prečesto le nekake lokalne kronike, v katerih imamo nametane zgolj suhoparne podatke, ki predstavljajo bolj ali manj samo gradivo. Tu pa samoumevno seveda ni sledu o diletantstvu. Strogo znanstveno, a vendar razumljivo za širši krog bralcev, nas seznanja pisatelj z zgodovino mesta Kranja od najstarejših časov do današnjih dni, nam osvetljuje pravno, gospodarsko, versko, kulturno življenje starodavnega gorenjskega mesta. Pri tem pa se ne omejuje le na majhen mestni teritorij. Zaveda se, da je narekovala ustanovitev in razvoj mesta potreba obsežnega ozemlja, da je vsako mesto kot gospodarsko in kulturno središče čvrsto povezano s širšo okolico, iz katere je zrastle. Zato smo dobili s to knjigo ne le zgodovino Kranja, marveč v mnogih stvareh tudi zgodovino naše Gorenjske in, ker so odločilnejši dogodki iz preteklosti slovenskega naroda odmevali tudi na ozemlju mesta Kranja, so mnoga poglavja merodajna za zgodovino našega naroda sploh.

Knjigo osvežujejo številne slike in risbe, dodana sta pa tudi dva zemljevida. Iz prvega — onega — Kranj po katastrski mapi iz leta 1826. — je krasno razviden ugoden strateški položaj starega Kranja, ležečega na tesnem prostoru strmo nad Savo in Kokro, ki objemata mesto s treh strani. Drugi — Kranjsko polje po stanju iz l. 1826. ter 1937. — nam nazorno kaže, kako močno se je mesto razvilo v zadnjih sto letih, predvsem v času industrializacije — v smeri proti severu. — Velikega praktičnega pomena za naše izobražence je obširna zbirka literature, v kateri citira pisatelj dela avtorjev, ki so se bavili z našo slovensko preteklostjo, a kjer se seznanjamo tudi s splošno literaturo,